

Petr Pokorný

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Martina Dostála

PROJEKT RELIGIONISTICKÉ REINTERPRETACE POČÁTKŮ
KŘESŤANSTVÍ V DIALOGU S NOVOZÁKONNÍM BĀDÁNÍM

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2014,
231 str.

Obsah:

Práce je rozdělena do osmi kapitol: 1. Vztah oborů religionistika a teologie. 2. Ježíšovské bádání v novozákonní oblasti. 3. Jeho kritika u religionistů Burtona L. Macka a Jonathana Z. Smítthe. 4. Práce religionistů s prameny, zejména s Q. 5. Tzv. kynická hypotéza v souvislosti se sociálním obrazem Galileje té doby. 6. Sociální formování křesťanských obcí v souvislosti s mýtotvorbou. 7. Kritika religionistického projektu reinterpretae počátků křesťanství. 8. Širší kulturní a ideový kontext pojednávaného projektu. V závěru zvažuje autor možnosti dialogu, které jsou omezené, a to vzhledem k nejasné definici religionistiky religionisty samými.

Autor zřejmě pokládá za nejzávažnější část své práce analýzu Mackovy kynické hypotézy, kterou publikoval také v Teologické reflexi 20 (2014, č.1), 21-52. Podle ní se Ježíš stal potulným charismatickým učitelem moudrosti kynického typu (Mack, Vaage, Downing). V době, kdy maloměstská galilejská inteligence ztrácela své postavení tím, že římská koloniální správa vytvářela své vlastní administrativní struktury, to byl projev tzv. *counter culture*. Ta se proti většinové společnosti nestavěla polemicky, neměla revoluční náboj, ale vytvářela alternativní životní styl charakterizovaný soběstačností (ř. *aytarkeia*). Metodicky postupuje Mack tak, že vychází z nejstaršího písemného dokumentu prvotního křesťanství, z pramene Ježíšových výroků (Q) a hledá jeho nejstarší vrstvu, která tento obraz Ježíše zachycuje. S tím souvisí to, o čem jedná další kapitoly: Především bylo třeba vysvětlit vznik evangelií, která předpokládají velikonoční zkušenost, verbalizovanou později v kategoriích tehdejšího obrazu světa. Religionistika v pojetí Jonathana Smítthe mluví v této souvislosti o mýtotvorbě. V dalším rozvoji christologických a soteriologických představ rozvinuli Pavel z Tarsu a autor Markova evangelia motiv oběti (obětního beránka), která v kritické situaci pomáhá stabilizovat společnost. Vzhledem k Ježíšovu působení a jeho záměru jde o prvek druhotný.

Autorova kritika v sedmé kapitole se týká a) metodologie, která při srovnání s mimokřesťanskými postavami a proudy vychází z vybraných dat a přináší proto zkreslené výsledky. b) Zcela subjektivně jsou definovány vrstvy Q, přesně řečeno jejich sled a datace. Podobně kynické chrie jsou pokládány za vzor Ježíšových výroků. Jejichž sociální funkci však vysvětlila již škola dějiny formy (autor omylem mluví a „škole dějin“ str. 170). c) Teze o roli kynismu v Galileji v době Ježíšově není opřena o texty. d) Religionistika, která vychází z ověřených dat, nemůže vynášet závěry týkající se širších dějinných souvislostí (autor tu navazuje na W. Girarda). e) Zlehčována je práce biblistů, která zasahuje do oblasti studia náboženství.

Jako kladný přínos vidí autor to, že Mack upozornil na analogie filozofických koinonií a raně křesťanských obcí. Dialogu nejsou religionisté Mackova typu příliš nakloněni, ale pro teology je to výzva k důslednější sebereflexi.

Hodnocení:

Autor vhodně vybral nejradikálnější útok na kritickou biblistiku, který přitom neztratil alespoň některé rysy vědecké práce.

Pozici Burtona Macka podal poučeně, včetně některých příbuzných proudů: Třetí otázky po historickém Ježíši, Smithovy teorie o mýtotvorbě i religionistických studií biblistů - teologů, zejména G. Theissena. Oceňuje také odhalení analogií mezi sbírkou Q a Tomášovým evangeliem. Potvrdil také, že církev vznikala spojením různých skupin Ježíšových stoupců a teorie zástupné smrti se zprvu objevovala jen na okraji. Jen mimochodem správně upozorňuje na rozdíly mezi Mackem a Crossanem.

Jeho kritika pojednávaného religionistického konceptu je kompetentní. Vytknout je možno jen, že nedošel až k jádru problému. Připojují-li nyní poznámky k další diskusi, nejde o kritiku podané práce, spíš bych chtěl demonstrovat závažnost problému. V klasické podobě zastával názory blízké Mackovi již koncem 2. století řecký filozof Kélsos.

Jádro problému je v kritice přítomno ve zjištění, že vytčená exaktnost a tedy selektivita sociologie neopravňuje k závěrům týkajícím se dějin a problému jejich hodnocení. Proto religionistika Mackovy typu nemůže a reálně neumí uchopit svědectví o velikonoční zkušenosti (zjevení). Kategorii svědectví, která je rozhodující v základním univerzitních disciplínách jako je historie, právo a teologie taková religionistika nezná, i když její představitelé již mohli číst základní studie k tomuto tématu od filozofů J. Naberta nebo P. Ricoeura.

Zásadu, podlé níž historicky spolehlivé je to, co má analogii v dosavadní zkušenosti, proklamoval již Ernst Troeltsch. Je spojená s mechanickým pojmem dějin a nezná kategorii „nového“, bez které se

neobejde myšlení v čase a orientace v dějinách. Filozofie nebo teologie textů, tedy jejich duchovní struktura a argumentace stojí stranou zájmu religionistů Mackova typu. Kdyby jen zběžně analyzovali svědectví a testování jeho důsledků, jak se s tím setkáváme například ve sbírce Q, nemohli by apokalyptickou vrstvu datovat jako druhotnou.

Ježíše se z židovského prostředí snažily vyjmout už liberální teologie, němečtí křesťané, po válce se o to pokusil E. Stauffer se svou tezí o rejudaizaci Ježíšova dědictví, ke které mělo dojít v druhém století. Brát vážněji hebrejské a židovské kořeny Ježíše znamená mj. také poznat, že bohoslužebná shromáždění Ježíšových stoupenců nabyla sice některé rysy helénistických *eranoi* či *thiasoi*, ale základní model byla přece jen synagogální bohoslužba, že Ježíšovy výroky byly spíš prorockými (Sato) nebo mudroslovnými výroky, jak je známe z Bible, že potulní křesťanští proroci měli své zázemí v usedlých obcích, jak to ukázal G. Theissen.

Exegetické deficity jsou nejslabším místem Mackovy pozice. Projevují se bezradností nad pašijním příběhem, který je v dochované podobě dílem autora Markova evangelia, ale jeho jednotlivé části jsou starší než listy Pavla z Tarsu. Mack svým pojetím reprezentuje dějinný pocit amerických intelektuálů, opomíjených velkým kapitálem. Do jisté míry lze vidět analogii jeho pojetí vzniku křesťanství s marxistickým výkladem, vycházejícím z knihy Zjevení Janova jako první formulace spásitelského mýtu (kap. 12), který byl později exemplifikován na postavě Ježíšově.

Drobnosti:

Counter culture jde kategorie užívaná americkým sociologem Keithem A. Robertem. Něco jiného je podle něho *Contra culture*, která většinovou společnost násilně napadá a pvrací.

Kongregace je lépe překládat jako křesťanská obec. V angličtině je to obdoba německého „Gemeinde“.

PHEME PERKINS je žena.

Závěr:

Autor si zvolil t. č. závažné téma, jeho práce splňuje všechna kritéria pro disertační práci a může být základem obhajoby. V disertaci z oboru biblistiky by bylo potřebí víc práce s textu, ale jde o práci z oboru religionistiky, která zase zahrnuje dobrou orientaci v současné diskusi.

Petr Poláček

11. 4. 2015.